

„Čija je ovo pesma?“ – analiza nacionalističkih koncepata prepoznatih u filmu

Film *Čija je ovo pesma*, režiserke Adele Peeve, zahteva determinisanje mnoštva pojmova

koji se kroz vizuelnu i auditivnu naraciju provlače simbolično, te su ostavljeni posmatračima kao tema slobodne interpretacije. Smatram da je pomenuti film pogodno polje za otvaranje diskusije između glasova naučnika iz društveno-humanističkih polja i onih koji veruju da se znanje kalilo na pomenutim fakultetima. Budući da se svakodnevno suočavamo sa fanatičnim, neretko uzurpirajućim, nacionalističkim diskursom brojnih tinejdžera, kao i vladajućih političara u državama bivše Jugoslavije, smatram da je nužno neumorno obnavljati priču o pogrešno interpretiranim konceptima.

Ključni pojmovi, poput etniciteta, nacionalnosti, tradicije i nasleđa sažimaju se u konceptu koji nazivamo **identitet**. *Balkan*, sam po sebi fenomen, za koji neki kažu i da ne postoji da bi ga trebalo izmisliti, postojan je u svoj magičnosti, egzotici, prokletstvu i stigmati, te zbog svega toga, nikad ne prestaje da bude *atraktivan*.

U društvenim naukama dugo su se lomila koplja oko redefinisavanja pojma identiteta. Danas je prihvaćen koncept

prema kojem je identitet proces a ne entitet sam po sebi, darovan svakom stanovniku sveta odmah po rođenju. Identitet se često percipira kao set vrednosti i osobina koje stičemo po rođenju, u ekstremnim slučajevima i kao paket određenih vrednosti koje teku našim venama i kucaju u našim junačkim srcima. Ovo dalje implicira na to da je misija čeljadi da prihvati svoj *mentalitet* i svoju misiju u odbrani identiteta koji nije više samo njegov, već se uzdiže pod nebeske svodove, ogleda se u spomenicima, crkvama, džamijama, istorijskim ratovima, kraljevima, vojskovođama, te postaje nacionalni identitet.

Činjenica je da mnoge definicije i naučna uviđanja ne bivaju prepoznata u svakodnevnom diskursu. Sporom procesu prihvatanja analitičkog i kritičkog stava prema nečemu što danas klišetirano zvuči – kulturni konstrukt, doprinose mediji, ali i neretko i nacionalizovana nauka poput istorije ili etnologije devetnaestog veka. Srpska istorija i etnologija, kao naučne discipline, odigrale su značajnu ulogu u procesu nacionalizacije. Pažljivo oblikovanje ideologije i selektovanje nasleđa i osobina koje će velika nacija poneti sa sobom zahteva mobilizovanje naučnika koji će opravdati nacionalne ideje. Naravno, Srbija nije usamljen slučaj u ovoj priči. Nacionalizacija nauke desila se u svim zemljama bivše Jugoslavije.

Sama ideja nacionalnog duha ili duha naroda dolazi od Herderovog osamnaestovekovnog koncepta **volksgeist**, stvorenog sa namerom jasnog razgraničavanja kulturnih osobina naroda jedne države. *Volksgeist* podrazumeva elemente materijalne i nematerijalne kulture: odevanje, slave, običaje, hranu, spomenike, ali i pesme, poeziju, usmena predanja, istoriju... Sve navedeno nazivamo tradicijom. Međutim, potrebno je naglasiti razliku između tradicije i nasleđa. **Nasleđe** aludira na pravila ponašanja koja se nasleđuju od grupe ljudi sa kojom se deli zajednička teritorija. Ta grupa ne mora da bude istog etničkog i nacionalnog identiteta. Život na zajedničkoj

teritoriji dovodi do razmene kulture i do stvaranja hibridnih formi koje podjednako sadrže elemente dve ili više kultura. Sa druge strane, **tradicija** čini više svestan odabir elemenata materijalnog i nematerijalnog nasleđa, koje će jedna grupa predstaviti kao deo svog identiteta, te sa namerom nastaviti da održava tradiciju uverena da je samo njihova i da je to distinktivna karakteristika koja ih čini jedinstvenima. Bilo koji način uzurpiranja tradicije dovodi do osećaja nezadovoljstva, besa i unižavanja nacionalnog identiteta građana nacije. Ovo je manifestovano u filmu *Čija je ovo pesma*, gde jasno vidimo sigurnost u dužnost građana **Makedonije, Bugarske, Grčke, Turske, Albanije, Bosne i Hercegovine i Srbije** da odbrane melodiju za koju veruju da čini esencijalni deo nacionalnog i personalnog identiteta. Odustajanje od tradicije, ma koliko ona bila imaginarna i iskonstruisana, smatra se izdajništvom. Zato je moguće i istinito da jednu istu pesmu deli sedam nacionalnosti i da ni jedna neće priznati mogućnost da je pesma preuzeta od druge nacionalnosti i modifikovana prema senzibilitetu sopstvene kulture. U tekstu *Zlatno doba i nacionalni preporod*, Entoni Smit o (zlo)upotrebi prošlosti i tradicije kaže sledeće:

Konačno, zajednička prošlost se može oblikovati. Ona predstavlja, smatraju insturumentalisti, konstrukt današnjih generacija, napravljen da služi njihovim potrebama i interesima, i svaka generacija sklona je tome da menja „svoju“ prošlost u skladu sa svojom perspektivom, praveći nove odabire i tumačenja onoga što smatra značajnim. Tako su različite generacije u svetlu vlastitih ciljeva reinterpretirale mit o osnivanju...

Slika o izdajnicima i herojima stvara se preko istorijskog mita. **Mit** o svetom narodu, o poreklu i istorijskim bitkama, dobroti, herojstvu, religiji i vođama moćno su oružje za mobilizaciju nacionalizma. Svaka država neguje svoj mit. U slučaju izgubljenog mita lako se kreira novi, koji održava koheziju i ubeđuje u jedinstvo naroda. Balkanskim zemljama

zloupotreba mitova u političke svrhe dobro je poznata. Ono što većini nije poznato jeste da svaki mit ima bar dve verzije, do kojih dolaze samo oni koji su „svoju“ tradiciju zaista želeli da razumeju. Tako su došli do saznanja da je tradicija neretko pogrešno interpretirana i predstavljena kao instrument za nepomirljivu distinkciju između dva naroda. Iz navedenih razloga: medijska **manipulacija** i **novonapisani školski udžbenici** (Srbija – izmena školskog udžbenika za predmet Istorija 1993. zatim 2000. Nakon ratova 90-ih, BiH – 1993, Makedonija -1994) [\[1\]](#) – vrlo kasno saznanjem za drugu, treću, četvrtu verziju Balkanskih ratova, uzroka ratova devedesetih, ili o tome kako se u Albaniji i Turskoj percipira Kosovski mit – sledi logičan zaljučak: „nepopularna“ istorijska prošlost ne sprovodi dovoljno moćnu nacionalnu mobilizaciju, te je potrebna izmišljena istorija koja će joj obezbediti legitimizaciju.

Moralno opravdavanje ustanova i praksi neke grupe, npr. savremene buržoazije, više je stvar istorijskih narativa (što uključuje i scenarije o tome šta će se moguće desiti u određenim budućim slučajevima) nego filozofskih metanaracija. Centralna podrška historiografiji nije filozofija, već umetnost koja služi da razvije i uobliči sliku jedne grupe o sebi, pomoću, na primer, slavljenja svojih heroja, stigmatiziranje neprijatelja, omogućavajući dijalog između pripadnika grupe i usredjući dijalog između pripadnika grupe i uredsređujući opažanje grupe (Rorty, Postmodernist Bourgeois Liberalism, str. 586).

Metod provokacije

Odgovornost svakog istraživača ili naratora bilo kojih priča realne svakodnevice jeste etičnost. Dostojanstvo osoba o kojima se snima filmska priča mora biti sačuvano, nikako zloupotrebjeno u propagandne ili bilo koje druge manipulativne svrhe. Smatram da film *Čija je ovo pesma* zahteva promišljanje konteksta ciljne grupe koju smo na filmu upoznali. Metod provokacije ispitanika nije nepoznat dokumentaristima, vizuelnim antropolozima i sociolozima.

Iznuđivanje informacija koje bi inače ostale prikrivene i prećutane metod je o kojem se uči na fakultetima društveno-humanističkih nauka. Međutim, provokacija osoba pod dejstvom alkohola, sa znanjem o njihovom nacionalističkom stavu ne smatram relevantnom. Uvod u jedno filmsko poglavlje rečima: „Posetila sam Srbe” podjednako je problematičan. Šačica pripitih osoba, okupljenih u kafani na jugu Srbije, svakako nije poseta Srbiji i Srbima. Senzualnost je uzbudljiva, ali ne relevantna i naučno zadivljujuća. Film treba posmatrati pažljivo, uz interesovanje o biografiji i postupcima autora.

Isto tako, vremensko promišljanje radnje filma podjednako je važno. Autorka naglašava svoju uplašenost smelom odlukom da snimi film o provokativnoj temi koja se tiče nacionalnog identiteta zemalja sveže ranjenih ratovima devedesetih. Samo pitanje *Čija je ovo pesma?*, kao da može da se prelije u milion drugih, poput: *Ko je kriv za ratove i ratne zločine? Koji je najstariji balkanski narod i čija je istorija herojska? Čiji su pradedovi branili otadžinu i koliko ih je junački izginulo?* Teret svih minulih istorija nose oni koji prihvate da je prošlost njihova, naša, da smo mi nepomirljivo različiti od drugih, i da nas jedinstvenost i junačka odbrana istorije čini posebnim rodom i nacijom. Tako su Srbi postali *Nebeski narod*.

Film *Čija je ovo pesma* zaslužuje svoje mesto u kurikulumu osnovnih škola, a svakako i na fakultetima društveno-humanističkih nauka, čiji studenti imaju priliku da rade na procesu obnove odnosa između građana država bivše Jugoslavije, narušenih konfliktima izazvanim medijskom manipulacijom, izmišljanjem tradicije i zloupotrebom istorije.

Autorka: Venesa Mušović

Foto: <http://ch.tilllate.com/en/event/10699235>

[1] Zabeležene informacije na seminaru *Youth Reconciliation Ambassadors* održanom u period od 7-12.septembra 2014. godine u Beogradu. Predavanje prof. dr Dubravke Stojanović.